

LA RECEPCIÓ A CATALUNYA DE LA REVOLUCIÓ NAPOLITANA DE 1647

Imma Serra Tarrés

I

El 10 de juliol de 1647 el nucli dirigent de la revolta es congregava a la napolitana església del Carme per donar lectura als capítols o reivindicacions que pensaven plantejar a la corona. Un dels seus integrants, el doctor Pietro Javarone, va agafar la paraula des del fons de la nau, tot cridant, per recomenar els seus companys una actitud de desconfiança envers els espanyols que tan flagrantment havien violat els seus compromisos en altres províncies com Flandes, Portugal o Catalunya¹.

Poques setmanes abans, un anònim escriptor sicilià, després de narrar els primers motins que tingueren lloc a Palerm, acabava extraient una lacònica conclusió: «*mi par di vedere che sia un'altra Catalogna*»².

Quasi amb tota seguretat podem dir que les informacions dels esdeveniments revolucio-naris d'altres províncies de la monarquia podien haver arribat a mans del doctor Javarone o de l'anònim testimoni sicilià a través dels múltiples pamflets propagandístics que tant profusament circularen durant aquells turbulents anys.

II

Possiblement a Nàpols poden haver documents que fan referència als esdeveniments de Catalunya, com es pot deduir de l'opuscle titulat la *Proclamación católica*³ del qual s'enviaren còpies a diversos llocs, com Nàpols⁴.

1. Cit. per A. MUSI, «La Rivolta Antispannola a Napoli e in Sicilia» a D.D.A.A., *Storia della Società Italiana*, Vol.11, Milà, 1989, pàg. 340.

2. Cit. per V. SCIUTI RUSSI, *Astrea in Sicilia. Il ministero togato nella società siciliana dei secoli XVI e XVII*, Nàpols, 1983, pàg. 241.

3. ACA, *Dietari*, núm. 46, pàg. 518: 13 d'octubre «surt la *Proclamación católica*»; AHC, *Reg. Deliberacions* núm 149 (1640), pàg. 338: Dijous 4 d'octubre «S'ha fet un memorial o manifest i *Proclamació* al rei nostre senyor en ordre a les matèries corrents». Resolució del Consell de Cent: «Que s'estampi el memorial amb brevetat, el començament i acabament continguts»; AHC, TORMÉ I LIORI, A-51, pàg. 82: «Dieron a la estampa un aplaudido manifiesto con título de *Proclamación Católica*»; i BC. F. Bon. 5229, G. SALA BERART, *Proclamación Católica a la majestad piadosa de Felipe el Grande*, Barcelona, 1640.

4. Citat per P. BASILI DE RUBÍ, *Les Corts Generals de Pau Claris*, Barcelona, 1976, pàg. 188.

Deixant de banda aquest tipus de referències, m'agradaria plantejar una altra perspectiva, és a dir, parlar de la informació de Nàpols que arriba a Catalunya. La podem localitzar, entre d'altres llocs, al Registre de Deliberacions i a les Lletres Comunes Originals del Consell de Cent, i als Fullets Bonsoms i al Dietari de l'Antic Consell Barceloní. Al Dietari de la Generalitat no he pogut trobar cap referència dels successos de Nàpols, entre el període de juliol de 1647 fins el novembre de 1648. És interessant preguntar-se el per què?

Trobem la informació que prové del Consell de Cent de manera desordenada, bé barrejada enmig d'altres notícies que no tenen res a veure amb el tema, bé amb notes a peu de pàgina. És conseqüència de la mentalitat de l'època, típic dels escriptors del Barroc, amb desordre en els discursos i en l'ús de la retòrica. Paral·lelament és important senyalar que eren notícies d'àmbit intern que derivaven «de conferències tingudes amb el major secret»⁵. En canvi en els fullets Bonsoms trobem alguns pamflets de diverses pàgines que ens expliquen els esdeveniments de Nàpols.

És sorprenent veure la velocitat que arriben a Catalunya aquestes informacions. Cal recordar que la revolució napolitana esclata el 10 de juliol de 1647 i les primeres notícies apareixeren a Barcelona el 25 de juliol del mateix any. Trobem una petita anotació que diu «de Roma y ha avis de les revolucions de Nàpols i Sicília vingut ab correu exprés»⁶. La següent, datada a l'octubre, és un «manifest del fidelíssim poble de Nàpols»⁷. Anteriorment a l'esclat hi havia notícies que ens explicaven el descontentament de Nàpols. N'és exemple una «còpia de la sentència que el 12 de gener de 1640 es notificà a Nàpols al Príncep don Juan Orficio»⁸, que fins i tot fou traduïda del llatí el castellà el mateix any. La informació que contenia era la següent: «*Don Juan Orficio, Príncipe de Sancia olvidó la fidelidad a su rey marchándose a Roma. Allí coincidió con el rey francés. Durante la noche se vistió siguiendo la moda francesa. Este hecho fue visto por un embajador el cual se marchó rápidamente a denunciarlo a su monarca, paralelamente otra persona de la corte romana escribió también al rey para confirmar la noticia. Finalmente el príncipe fue castigado con duras penas siguiendo los capítulos y pragmáticas del Reino. Declararon que dicho Juan Orficio, príncipe de Sancia, ha actuado contra su majestad católica. Por lo tanto, la sentencia fue que le cortasen la cabeza y que todos sus bienes feudales y burgueses, y derechos fuesen incorporados a la Real Corte y a su Majestad Católica*»⁹.

També arribà informació a Barcelona dels anys posteriors a la revolució napolitana. Es tractava d'una carta escrita el 1649 per Felip IV al virrei, conde de Oñate, la qual feia referència a com havia de controlar la situació a Nàpols¹⁰ o bé discursos que realitzà el poble de Nàpols el 1650 els quals manifestaven i exhortaven el desacord de la unió amb la monarquia hispànica¹¹.

Per què van arribar tant aviat aquestes notícies a Catalunya? Principalment per dues raons: la primera, pels interessos que França té vers aquests moviments revolucionaris que afebleixen la monarquia hispànica; i la segona aquesta informació era important per a alguns membres de l'elit dirigent catalanà per justificar els fets que es produïren el 1640.

Quí portava aquestes notícies? Normalment venien a través d'ambaixades, protagonitzades per individus com don Isidoro de Pujolàs, Gerònim Francolí, Joan Baptista Monfar Sort i Narcís Peralta. Les podem trobar de dues maneres: escrites a mà o bé estampades per impresors que tenien idees que recolzaven plenament la ruptura amb la cort, com per exemple P. J. Dexen o la vídua de Mathevat.

5. AHB. *Registre de deliberacions del Consell de Cent de Barcelona*, núm. 158, desembre de 1648, pàg. 52.

6. AHB. *Lletres comunes originals del Consell de Cent de Barcelona*, núm. 82, pàg. 38.

7. BC. F. Bon 6068, *Manifiesto del fidelissimo populo de Nápoles, enviada (sic) aun cavallero... de Barcelona*.

8. BC. F. Bon 72, *Copia de la setencia que en doze de Enero se notificó en Nápoles al Príncipe don Juan Orficio*. Barcelona, 1640.

9. *Ibidem*, F. Bon 72.

10. BC. F. Bon 6096, *Letra de confiansa escrita en cifra por... Felipe IV el Grande, rey de España, al Conde de Oñate, visarey de Nápoles*. Madrid, 18 de setembre de 1649.

11. BC. F. Bon 6097, *Discurs de un ciutadà napolita als elets del poble de la ciutat de Nàpols (exhortando la unió contra los castellanos)*. Estampat en la ciutat de Nàpols en llengua italiana l'any 1650.

III

Durant la revolució napolitana de 1647 hi hagué una gran difusió propagandística la qual s'observa amb les notícies que arribaven a Catalunya. En aquests pamflets s'emprà un vocabulari específic amb unes paraules i temes concrets, típics i usats en aquell moment. Però quins arguments esgrimien que portaren a la ruptura i a la seva justificació?

Els principals foren:

- Forta crítica cap a la cort per les seves decisions injustes¹² com la imposició de noves gabelles, l'opressió i la manca de llibertat¹³.

- Crítica al monarca. Però cal anar en compte amb aquesta frase, perquè el poble de Nàpols es presentava a través de la propaganda revolucionària com a *fidelíssim poble de Nàpols*, una fidelitat que al principi es manifestava amb una sèrie «de rituals entre el monarca i els súbdits a través de les institucions»^{14/15}. Però, a mesura que passà el temps hi hagué «una necessitat de ruptura»¹⁶. Per tant, el principi de fidelitat va adquirir un significat divers. És un aspecte fonamental per entendre la revolució de 1647, perquè el concepte de fidelitat és antitètic del que entenia el propi monarca. El rei fou qualificat de tirà perquè es produí un trencament de la fidelitat jurada en el pacte institucional, per tant el poble s'hagué de defensar davant la situació i així poder establir una vegada més l'equilibri¹⁷. Villari ens diu que tot i així es continuà proclamant fidel però ara amb una altra connotació la qual ressaltava més el terme pàtria. Per aquesta raó feien constantment referència a la paraula «*fidelissimo populo*» o «*fidelissima città*», «títols que foren utilitzats per presentar-se com una nació»¹⁸. Amb el temps augmentà el sentiment antiespanyol i també la importància de la pàtria¹⁹. Per això de vegades es qualificaren de «*cittadino/i*» i no de «*suddito/i*». Per Villari, el primer pertanyia a una República i el segon a la Monarquia²⁰. Musi criticà a Villari l'ús que va fer dels termes pàtria i *cittadino*. Per ell, al terme pàtria, Villari li donà el mateix significat que s'entenia durant el període del Romanticisme, i al segon, *cittadino*, un significat que derivava del context de la revolució francesa²¹. L'important és l'èmfasi que el poble de Nàpols li donà a la paraula fidelíssim²². En canvi, des del punt de vista del monarca, els esdeveniments que succeïren a Nàpols foren entesos com una retirada de l'obediència²³ a causa de la interpretació diferent que féu el rei del terme fidelíssim.

- Un altre tema que fou molt utilitzat i que li donà molt d'èmfasi fou l'entrada de la flota de don Joan d'Àustria. Posteriorment, aquests soldats infringiren grans crueltats al fidelíssim poble de Nàpols com incendis, saquejament de monestirs, violacions... i els napolitans hagueren d'agafar les armes per defensar-se davant la violència engendrada per l'exèrcit²⁴.

12. BC. F. Bon 6068, F. Bon 6067, F. Bon 6097. També aquest argument fou usat per l'elit dirigent catalana, el qual queda palès en: BC. F. Bon 76, *Noticia universal de Cataluña*, Barcelona 1640; BC. F. Bon 52, *Apoyos de la verdad catalana contra la justificación real*, Barcelona, 1640; i BASILI DE RUBÍ, *Les Corts Generals de Pau Claris*, Barcelona, 1976, pp. 320-347.

13. Normalment el significat d'aquest últim terme a l'època s'entenia com a defensa.

14. Citat per R. VILLARI, *Per il re o per la patria*, Gius, 1994, pàg. 5.

15. També al 1640 Catalunya es declarava fidel al monarca. AQUILINO IGLESIA, *Pau Claris y la soberania nacional catalana. Notas*, 1983, Actes del IV Symposium d'Història de l'Administració, pàg. 428 i BASILI DE RUBÍ, *Les Corts Generals de Pau Claris*, Barcelona, 1976, pp. 435-436.

16. *Ibidem*. Cit. per R. Villari, pàg. 30.

17. BC. F. Bon 6068, F. Bon 6097.

18. I. FUIDORO, *Successi storici...*, Biblioteca della Società napoletana di storia patria, ms XXV.D.4-6, f.210 i citat per R. VILLARI, *Per il re o per la patria*, Gius, 1994, p. 22.

19. BC. F. Bon 6067.

20. *Ibidem*. Cit. R. VILLARI, 1994, pàg. 29.

21. A. MUSI, *Scienza e Politica*, núm. 12, 1995, pp. 3-17.

22. Qualificatiu que també fou emprat i emfasitzat a Catalunya. Entre molts llocs trobem exemples a BASILI DE RUBÍ, *Les Corts Generals de Pau Claris*, Barcelona, 1976, p.111, 120, 343 i BC. F. Bon 152, *De rivoluzioni di Catalogne. Divise in quattro libri, descritti da...done pienamente si narrano le origini, e le cagione di tutte le turbulenze in quella provincia succedute dal principio del regnare di Filippo Quarto...la deditione de catalani al rè Christianissimo, et altri successi di quella provincia fino all'anno 1642. Com un'essatta notizia non solo del governo, ma anche del sito, e delle qualità di quel Paese, 1648*.

23. BC. F. Bon 6096.

24. BC. F. Bon 6067. Aquest fet es pot comparar amb els incidents que protagonitzaren els allotjaments dels terços a Catalunya, els quals els podem trobar reflectits a gran multitud de documents com per exemple: BC. F. Bon 52, F. Bon.76, F. Bon. 5229 i ACA, *Dietari*, núm. 46.

L'elit dirigent catalana del cas napolità arriba a la conclusió que han d'aguantar, sinó Felip IV i els seus ministres posaran una repressió molt dura.

Tots aquests arguments anaren acompanyats d'insults vers els castellans com «maleïda i superba nació castellana, és propi de la nació castellana faltar la paraula», «blasfemadors», «pecadors», «agressius», «traïdors»²⁵. Aquesta última paraula, a part de ser aplicada als ministres de la cort, fou usada pel poble napolità per definir alguns membres del Consiglio Collaterale com per exemple Francisco Toraldo; al principi, cregueren que els ajudava, però van descobrir que era un «criminal i un impostor» perquè tota la informació que rebia era enviada pel virrei. Per això, li tallaren el cap enmig de la plaça i l'enviaren a la seva muller²⁶.

Tot això anava acompanyat de: Llegendes, aventures bèl·liques els protagonistes de les quals era el poble de Nàpols que lluitavaper defensar-se, elogis a la ciutat de Nàpols com «Nàpols és el jardí d'Europa, lloc on hi ha edificis més bonics, més esglésies i més grans monestirs»²⁷, mites com el de Masaniello²⁸ –qualificat de príncep i de capità general pel fidelíssim poble de Nàpols i de criminal i Llucifer per la monarquia– i elements religiosos que es manifestaren mitjançant una visió provincialista, com aquests:

1. «Nàpols és un dels llocs que hi ha més fe» perquè foren «els primers que van demanar la fe a Christ, napolitans eren».
2. Nàpols «poble escollit per Déu. Déu els ajudarà i castigarà els infidels».
3. Posseir protecció divina «tots els sants i santes estan a l'ajuda del poble», un exemple fou sant Gennaro.
4. «La Verge del Carme és la protectora, perquè és la patrona i per això els ajudarà»²⁹.
5. Apareixen personatges de la Bíblia enmig de la propaganda i escenes de l'Apocalipsis.
6. Sovint també sorgeixen elements astrològics que els ajuden comeclipsis, cometes, estels, estrelles...³⁰

A partir d'aquí em plantejo dues preguntes: com foren vistos aquests arguments a Catalunya? I com fou mirada la situació de Nàpols a Barcelona? Per respondre la primera qüestió cal dir que tota aquesta informació propagandística fou usada per alguns membres de la classe dirigent catalana per justificar els esdeveniments que es produïren al 1640. Alguns d'aquests arguments ja apareixien en els pamflets escrits durant la revolució catalana. En referència a la segona pregunta que formulo, he trobat la resposta mirant les cartes que reberen els consellers, les quals contenen les següents notícies: La primera referida «a la repressió que va fer don Joan d'Àustria vers el poble de Nàpols, el qual s'hagué d'armar per defensar-se»³¹, la segona parla del virrei de Nàpols el qual havia ajusticiat més de 5000 persones»³², la carta continua dient «que pel rei catòlic aquest fet no tenia relació amb els successos que passaren a Catalunya, perquè el que passà a Nàpols era un error dels ministres»³³, i finalment l'última ens diu «que a Nàpols hi ha molt mal humor, perquè hi ha qui busca l'ajuda de França, i hi ha qui va a Tarragona per tal de poder publicar algunes informacions»³⁴.

Per concloure, només dir que Catalunya i Nàpols tenen un aspecte més en comú: tots dos busquen l'ajuda i la protecció de França.

25. BC. F. Bon 6097.

26. BC. F. Bon 6067.

27. BC. F. Bon 6068.

28. És interessant veure l'obra de A. MUSI, *La Rivolta di Masaniello nella scena politica Barocca*, Nàpols, 1989; G. GALASSO dedica un capítol a parlar de Masaniello en la seva obra *Alla periferia dell'imperio. Il Regno di Napoli nel periodo spagnolo (secoli XVI-XVII)*, Torí, 1994, pp. 271-277; també R. VILLARI hi dedica unes pàgines en el seu llibre *Elogio della dissimulazione*, Gius, 1987, pp. 81-106.

29. És recomenable llegir l'obra de P. BURKE, «La Madonna del Carmine e la rivolta di Masaniello» a *Past and Present*, 1982, o *En Scene di vita quotidiana nell'Italia moderna*, Bari, 1988.

30. Aquests dos últims arguments també foren utilitzats durant la revolució catalana de 1640, tal com demostra alguns Fullets Bonsoms com per exemple el núm. 528 i posteriorment explicats per Mª A. PÉREZ SAMPER, *Catalunya i Portugal el 1640*, Barcelona, 1992.

31. AHB, *L(Letres) C(Comunes) O(Originals)*, núm. 82, p. 60.

32. AHB, LCO, núm 83, p. 314.

33. AHB, LCO, núm 83, p. 364.

34. AHB, LCO, núm 83, p. 273.